



Neira Vilas e Anisia
en Celanova.

Aquí, "onde o mundo se chama Celanova", na compañía de Dnisa, cuos ancestros veñen desta comarca barense, a miña (a nosa) aperta e a miña (nosa) gratidade os que integrades o Patronato Curros Enríquez por este Premio Celanova-Casa dos Poetas, 1989, co apoio dun vello fecundo na afirmación da identidade da falga

31 de Agosto de 1989
Foto curros

ANTONIO PIÑEIRO FEIJÓO

1959

Técnico de Cultura do Concello de Celanova.

Colaborador asiduo do diario *La Región*

de Ourense e director da revista *Auria*.

Ten acadado varios premios xornalísticos

e publicado varios monográficos sobre

aspectos diversos da historia de Celanova.

É Secretario da Fundación Curros Enríquez.



Clausura do I Congreso da Emigración Galega. Lois Tobío, Antón Alonso Ríos, Manuel Puente, Xesús Canabal, Daniel Calzado, Emilio González López, Xosé Velo, Xosé Neira Vilas e outros. Anisia vestida de galega.

O que se dispón a ler non é un relato histórico en propio senso. É certo que hai apuntamentos verídicos, tanto de un coma do outro protagonista, pero ó mesturalos a resultante non é, senón, unha especie de xogo literario no que se reproduce hipoteticamente unha conversa que nunca existiu (ou, se cadra si, quen sabe?) e que se espertou en min ó ver a foto da cea de clausura do Primeiro Congreso da Emigración Galega na que están tan preto ámbolos dous, sobre unha teima que Anisia arrastraba con ela dende que a conciencia lle permitiu sa-

ber que a súa torgueira non estaba enraizada en Ciego de Ávila (Cuba), senón nas aldeas de Portela e Ansemil (Galicia). Teima que Anisia Miranda e Xosé Neira Vilas puideron saldar, se non me traizo a memoria, o día 31 de agosto de 1989, cando dende o Patronato Curros Enríquez lle entregamos o premio "Celanova, Casa dos Poetas" e con tal motivo Neira Vilas deixou plasmada, no libro de firmas do premio, a emoción sentida por ámbolos dous co gallo da súa presenza nestas terras primixenias e raianas "onde o mundo se chama Celanova".

Pepe Velo e Anisia Miranda

Dúas historias (apócrifas) cruzadas nunha fotografía

Antonio Piñeiro Feijóo

A mañá fora intensa en emocións. Ía frío, moito frío naquela –para ela– aínda non acostumada invernia austral. Era o 24 de xullo de 1956 e había tan só tres anos que, na compañía dos seus pais, se trasladara

á acrópole bonaerense –daquela a verdadeira capital galega– logo de ter superado unha malograda sorte xeracional de segunda ou terceira emigración. Non en van o seu pai xa se asentara por dúas veces –e en

tres lugares diferentes– en Cuba, fuxindo da espida montaña arraiana de Portela, primeiro, e antes de decidir ir á procura da calor da outra parte da familia emigrada en Buenos Aires, despois.

Cando chegou á cidade porteña xa levaba iniciados os estudos de xornalismo na Habana e, polo tanto, o primeiro que fixo foi procurar contínualos. Entrou na primeira escola de xornalismo do país, o Instituto Grafo-técnico, e alí mesmo encontrou a primeira circunstancia feliz (e tamén a máis importante) das moitas que acabarían provocando que os seus pasos empezaran a desandar un camiño cultural cara as súas orixes, que os seus pais andaran –coa mellor intención, pero profundamente equivocados– en sentido contrario.

A curiosidade natural dunha moza que sen saber o que aquilo significaba xa se rebelara –aínda nena– contra a ignorancia, ó reivindicar unha formación á que cría ter dereito e non lle estaban ofrecendo (“es que me van a deixar bruta?”, reclamou-lle ós seus proxenitores cando vivían lonxe da capital cubana), sumábase á que lle foran inculcando na escola xornalística da Habana e ó practicar de descubrir unha cidade nova. O resultado foi un emerxente interese por todo aquilo que tivera que ver co lugar de procedencia dos seus pais. Sobre todo, tendo en conta que a galegitude abrollaba por cada poro urbano da capital bonaerense e que eles –os seus pais– recubriran todo o seu pasado dunha néboa de misterio, xa que logo, cando facían algunha referencia a aquelas terras do outro lado do hemisferio, adoitaban velarse sempre de que ela non estivese diante.

Iso foi o que a acabou levando ás portas do Centro Gallego e, con motivo dunha conferencia ofrecida polo ilustre galeguista Ramón Suárez Picallo no seu local social, a ter a oportunidade de coñecer a outro estudante

de xornalismo, tamén galego –e, polo tanto, fillo tamén da emigración– chamado Xosé, co que empezaría a afondar no coñecemento daquela Galicia ignorada por seus pais e da que, sen embargo, ela se ía namorando máis intensamente a medida que máis ía sabendo da súa historia, da súa cultura e, sobre todo, da súa lingua.

Pronto, a amizade con Xosé deixou de ser amizade para converterse noutra cousa. Algo máis emocional e intenso, ata o punto de que abandonou as aulas do Instituto Grafo-técnico para matricularse no Instituto Nacional de Buenos Aires, que era onde cursaba a carreira Xosé, e así poderen pasar máis horas xuntos.

Da súa man, Galicia, aquel ínfimo recadriño situado no recanto superior do país máis meridional de Europa, ía gañando en matices ó tempo que lle ían dando a coñecer detalles sobre as súas xentes, recantos da súa xeografía marítima e terrestre, feitos históricos que se perdían no túnel do tempo, cando América era aínda un lugar ignoto, e personaxes de toda caste e condición, pero sempre tremendamente interesantes e cheos de cousas que contar, cos que se ía topando.

Da man de Xosé, Galicia íase abrindo ó seu saber. Pero, canto máis ía aprendendo, máis se ían agrandando os seus devezos por coñecer cómo podían seren os lugares de procedencia dos seus pais. Aqueles sobre os que eles sempre evitaran falar e nos que sen embargo lles tiñan que quedar –non podía ser doutro xeito– moitos seres queridos.

Polo pouco que lles tiña conseguido sacar cando os escoitaba falar, lo-

grara saber que non estaban ó pé do mar, senón nalgún lugar de interior, nunha provincia á que lle chamaban “Orense”, curiosamente igual ca unha pequena localidade balnearia situada ó sur de Mar de Plata.

O que si sabía con certeza era que onde nacera seu pai chamábase “Portela” –que se asemellaba ó xentilicio “porteña”–, e que onde alumeara ó mundo a súa nai chamábase “Ansemil”, que era un topónimo que non fora quen de descifrar por máis que o investigara. Sabía iso e tamén sabía que ámbolos dous eran lugares moi pequeños situados a non máis de cinco quilómetros un do outro e, ámbolos dous, moi preto tamén da fronteira con Portugal, o outro país co que España formaba a Península Ibérica.

Xosé tratara de explicarlle máis ou menos, onde podían estar, pero tampouco lle podía dicir moito máis porque el nunca saíra do seu Gres natal, senón para coller o barco en Vigo e viaxar a Buenos Aires. Os nenos labregos non facían viaxes pola terra, senón era para despedir a algún familiar a Vigo ou á Coruña ou para despedírense eles mesmos de tódolos demais.

Xosé podería describirlle a súa aldea con todo luxo de detalles, coma se lle proxectase unha película, pois andáballe rondando na cachola a idea de escribir unha novela que falase precisamente da vida dun neno labrego. Pero a ela non lle abundaba. Quería saber, non só onde podían estar situadas no mapa aquelas dúas aldeas, senón cómo debían seren as xentes que as habitaban, porque a metade –ou máis– habían seren parentes seus e se cadra parecíanse a ela ou tiñan os mesmos problemas ca

ela. Seguro que tiña primas da súa idade coas que, de telas coñecido, acabaría intimando. Ou se cadra non. Se cadra xa non quedaba ninguén e por iso os seus pais decidiran non regresar a España e viaxar, sen embargo, a Arxentina. Como nunca lle querían contar nada...!

Calquera galego bebería os ventos do Atlántico por coñecer Buenos Aires ou La Habana e ela, sen embargo, bebería tódolos que entran en aluvión polo Mar de Plata por saber un chisco de Ansemil e Portela.

Como consecuencia de tantas e tantas eivas, na compañía de Xosé matriculouse nas clases de galego que impartían na Asociación Galega de Universitarios, Escritores e Artistas e alí coñeceu a Eduardo Blanco Amor, que era o seu profesor e co que empezou a saldar en parte aquela ansia por saber, pois ó ter coñecemento de que el era natural de Ourense, faltoulle tempo para preguntarlle se estivera algunha vez en Portela ou Ansemil:

- Non, miña nena. Que eu lembre, nunca estiven. Pero si que pasei preto de alí cada vez que funde Ourense cara Portugal, pois as dúas aldeas quedan ó pé de Celanova. Oíches falar de Celanova, algunha vez?

- Pues no. Qué es, la capital del distrito?

- Non, a capital chámase Ourense (eu, cando escribo, chámolle Auria...). Pero podía selo, perfectamente, porque Celanova éche un lugar moi fermoso, cunha longa historia que algún día tes que coñecer. Foi fundada por un señor feudal emparentado coa realeza, que se chamaba Rosendo e que despois de chegar a ser bispo e gobernador de Galicia e de andar loitando cos mouros e cos

normandos, un día decidiu abandonalo todo e retirouse a un mosteiro que mandou levantar alí. Daquela época –estamos falando de hai mil anos– consérvase aínda unha pequeniña capela que lle chaman de San Miguel e na que non caben máis de media ducia de fregueses. Disque a mandou construír como oratorio para el, pero certamente a súa orixinaría razón de ser é un misterio. Tamén din que cando fixo o testamento deixou escrito algo así como que lles deixaba “unha obra marabillosamente edificada”. E non mentía. Alí nacería, nove séculos despois, Manuel Curros Enríquez, de quen seguro terás oído falar a teus pais porque tamén era de Celanova e tamén foi parar á Habana, onde morreu hai case medio século.

- Mis padres no hablan nunca de sus orígenes. Y tampoco es que tengan muchos libros en casa. Algunos hay, pero muy pocos. Sin embargo, es cierto que mi padre guarda uno en su habitación que se titula “Aires da miña terra” y que tiene una dedicatoria. Pone algo así como “para o meu veciño, o contrabandista do sal ó que tanto aprecio”. Es de ese Curros Enríquez.

- Tes lido algo del?

- Si, cada vez lo consulto con más frecuencia, pero por ahora no logro entender muchas cosas. Por eso decidí venir a estas aulas.

- Pois dille ó teu pai que cho empreste e o próximo día leremos un fermoso poema que se titula “As cartas” e xa verás qué quere dicir “contrabandista de sal”.

Así, de descuberta en descuberta, descubriendo os segredos de Galicia e os “intrínquilis” do amor, e empezando a entender tamén –dicíanos “As cartas” de Curros Enriquez– por

qué seu pai decidira fuxir de Portela. Así, decatándose de que a vida –é dicir, o destino de cada un– non é máis ca unha sucesión encadeada de circunstancias, non só propias senón tamén daqueles que nos preceden, era como tiñan transcrito os días de xuventude universitaria naquel “Buenos Aires querido” ó que con tanto agarimo e tan ben lle cantara Gardel.

Así..., ata que chegou aquela fría mañá de inverno austral na que se celebrou o acto inaugural do Primeiro Congreso da Emigración Galega, onde estaba previsto que ó longo dunha semana se deran cita en Buenos Aires representantes da emigración galega de toda Iberoamérica e que acabaría sendo, co tempo, o máis importante encontro que logrou convocar á colectividade galega intelectual na longa historia da emigración desta terra e no que ela tivera a fortuna de ser convidada a participar como axudante do presidente da comisión organizadora do Congreso, don Manuel Puente.

Cen anos antes, o día 2 de marzo de 1856, unha chea de universitarios composteláns protagonizaran na carballeira de Conxo, moi preto de Santiago, un senlleiro banquete que acabou sendo interpretado como un dos primeiros actos de identificación galeguista. Aqueles estudantes decidiron homenaxear á clase traballadora e para simbolizar a homenaxe acordaron seren eles os que, vestidos de frac, servisen a tódolos representantes da clase obreira que foran convocados alí. E alí deuse a coñecer, entre outros, un estudante de medicina que pronunciou un excelente “brinde” de exaltación nacional. Era Eduardo Pondal, ó cabo, o redactor do noso



Aldea de Portela.

himno. O evento pasou á historia coma “O banquete de Conxo” e cen anos despois, a colectividade galega no mundo quería conmemoralo cun gran evento que servira para facer unha posta en común da problemática que sufrían na diáspora os centos de milleiros de galegos emigrados nas dúas Américas. E así naceu aquel Primeiro Congreso da Emigración Galega, que ela ía vivir dende unha posición privilexiada.

Non sabía onde quedaba Conxo e por non coñecer, malamente coñecía a catedral de Santiago a través das fotografías que vira tanto no Centro Galego da Habana coma no de Buenos Aires, pero, o que si sabía –a cada intre que pasaba crecíalle a conciencia– era que estaba asistindo, con tan só 24 anos, a un evento histórico.

Aínda resoaban os ecos estremeceadores do discurso que pola mañá, logo das intervencións protocolarias inaugurais, pronunciara un home enxuto de afiada cara, xesto serio e trans-

cedente e verbas aínda máis afiadas, falando sobre Galicia e os emigrados, cando don Manuel Puente lle dixo que ó día seguinte debía acompañalo ó aeroporto de Ezeiza para recibir ó seu paisano, o “cubano” Xerardo Álvarez Gallego.

Agardárono con bandeiriñas galegas e cando subiron ó taxi, don Manuel e máis o seu compatriota cubano empezaron a falar:

- A inauguración do Congreso foi certamente emocionante. Os discursos resultaron afervoantes. Pero, entre tódolos oradores houbo un que destacou por riba dos demais. Foi un tal Velo, que veu en representación da emigración de Caracas.

- E quen é? Nunca oín falar del...

- É delgado como un vimbio.

Con xeito de Don Quixote. Fixo chorar á xente. Ergueuna dos seus asentos. Sacudiuna, coma se, en lugar dun discurso zorregase unha tralla.

- E coidadiño, eh! Que o noso púbrico non se entrega virxinalmente a calisquer. Fica curado de espantos. Eiquí viviu Castelao. Por eiquí cru-

zou Otero Pedrayo. Entre nós fíxose gran ourador Suárez Picallo. Temos escoitado de mozo e de vello a Alonso Ríos. Ouvimos derradeiramente a García Sabell, Del Riego e Paz Andrade. Estamos afeitos á verba elegante de Blanco Amor, á quente de Núñez Búa e á fonda de Rafael Dieste...

- Quen será o tal Velo, entón?

- Dis que é natural de Celanova e que os que o lembran, xa destacaron a súa oratoria de mozo nun mitin das Mocidades Galeguistas na súa vila, diante da casa de Curros Enríquez, onde tamén falaran, entre outros, Castelao, Bóveda e Víctor Casas.

- Vaia, vaia! Quen ía ser!

Anisia ía distraída, ollando pola xanela do fermoso Ford Fairlane que o taxista –tamén galego– acaba de estrear e que os levaba ata o Centro Galego. Pero cando escoitou dicir Celanova, de súpeto espabilou coma se lle zorregaran nas entrañas. Lembrou as palabras de Blanco Amor sobre aquel bispo-gobernador que se volveira monxe e sobre todo a aquel

home do abrigo negro que o día anterior tan contundentemente describira os problemas da emigración e case a fixera chorar coas súas palabras, porque aquel discurso –afervoante, como o calificara don Manuel– cobraba unha nova dimensión para ela.

Celanova, Ansemil, Portela, Curros Enríquez, o contrabandista... De súpeto aqueles topónimos aqueles apelidos e aquel cualificativo aínda non ben entendido salferíronlle en treboada –coma nunha ferverza– as conversas que dende meniña –tanto na “bodega” de Ciego de Ávila, coma na finca dos arredores da Habana, e finalmente na propia capital bonaerense– mantiñan ás agachadas os seus pais e traíanlle á memoria aqueles sobres de “air mail” que moi de cando en vez chegaban á súa casa cun selo que puña “cartería de Ansemil, Celanova, Orense (España)”.

Entón prometeuse procurar un intre para falar con el. E a ocasión pintáronlla calva. Foi o día da clausura, no transcurso do multitudinario xantar que viña arremedar ó “Banquete de Conxo”, tamén con discursos e brindes –incluso Xosé estaba convidado a facer un no nome dos universitarios galego-bonaerenses– e que tivo lugar no Pazo Galicia, do Centro Lucense.

Dada a transcendencia do evento e despois de ter vivido durante toda a semana multitude de actos, escoitado numerosos discursos “afervoantes” (a definición de don Manuel quedáralle gravada na súa aberta memoria) e experimentado innúmeras sensacións humanas que notaba que lle estaban mudando a súa perspectiva vital, decidiu vestirse para a ocasión con tra-



Santa Baia de Portela.

xe de galega. Disimulada diadema, blusa branca, dengue, saia e refaixo dábanlle un aspecto certamente encantador a xa de súa fermosura clásica e que case a facían confundir cos compoñentes da coral que actuou para rematar os discursos, malia que non tivera nada que ver con eles, pois o traxe regaláranllo no acto que lle organizaran no Centro Galego da Habana os seus amigos para a despedida.

Xosé estaba convidado a falar no nome dos estudantes galego-bonaerenses facendo un brinde ó estilo do que fixera Eduardo Pondal en Conxo. Iso, e a súa condición de axudante do presidente da organización do Congreso, don Manuel Puente, resultaron determinantes para que puideran participar no banquete en lugar preferencial, ó pé da mesa presidencial, onde estaban situados, entre outros persoeiros, o propio don Manuel, Daniel Calzado e Alonso Ríos, así como aquel Xosé Velo co que ela tiña que falar, como fose, de Portela e Ansemil antes de que rematara o congreso.

- Que guapa vas, vestida de galega. (Díxolle Velo, antes de que serviran o primeiro prato)

- Moitas gracias. La ocasión no merecía menos. Me lo regalaron en La Habana y quise que mis amigos cubano-gallegos estuviesen de alguna forma conmigo en este acto tan importante. (Quixo falar galego, pero as clases de Blanco Amor aínda non deran os froitos que habían daren co tempo).

- Tan nova e xa representas á colectividade da Habana?

- No. Yo vivo aquí. Hace tres años que nos vinimos para Buenos Aires, pero yo nací en Cuba. Mis padres son gallegos (agora era a ocasión para establecer a conversa), de Celanova.

- De Celanova? Non me digas!. O mundo é un pano da man... Pero, se de Celanova son eu... Como te apelidas? Non me estrañaría que coñecese a algúns dos teus parentes.

- Mi nombre es Anisia y me apellido Miranda Fernández. Pero mi padre nació en Portela y mi madre en Ansemil.



Rectoral de Ansemil.

- Portela... Santa Baia de Portela, concello de Vereá. Non me vas crer, pero alí estiven eu de mestre. Foron uns meses, nada máis, pero gardo un gran recordo das súas xentes. Pouco despois de acabar a guerra, miña nai pediu por min e destináronme alí. Estiven un curso só, pero aprendín moito dos seus veciños. Se non lle tes medo ó monte e pola tarde buscas a posta do sol, case es quen de chegar a Portugal sen to parte con ninguén. Un día chegou un correo do gobernador civil comunicándome que o meu traballo alí rematara, que tódolos informes dicían que as miñas explicacións eran con-

trarias á formación do espírito nacional. E como non ían ser..., se alí todo o que había era miseria. Miseria, iso si, soportada por homes e vellos, mulleres e nenos cunha dignidade que abraía.

Naquel intre os seus ollos debíanse ver coma dous faros dos barcos que atracaban no peirao de Palermo e os seus oídos tan abertos coma se tiveran dous inmensos funís encaixados para non perder detalle, cara a boca daquel home que falaba tan ben e dicía cousas tan interesantes. Todo canto lle ocultaran seus pais ó longo de 24 anos estábao descubrindo de

repente, coma quen descubre o interior dun cofre que sempre tivo diante sen atreverse a abri-lo.

- Y Ansemil? Que me dice de Ansemil? De allí era mi madre...

- Ansemil está máis preto de Celanova. E realmente pertence ó termo municipal de Celanova. A Caseta de Ansemil está na estrada que vai de Celanova a Portugal e pola que tamén se vai a Portela. Alí mataron a un amigo meu. Era tamén mestre e, cando o avisaron de que os falanxistas andaban a por el, quixo fuxir para Portugal, precisamente polos montes de Portela, pero xa non lle deu tempo. Eu, daquela, xa andaba fuxido... Ti aínda eras unha nena. Hai xa daquilo quince anos. Pola expresión que tes, intúo que nunca viaxaches alí.

- No solo no viaxé, sino que mis padres rehuyen de mí cada vez que les pregunto algo sobre sus lugares de procedencia.

- As súas razóns han de ter, miña nena. Ninguén dos que estamos neste banquete decidimos saír das nosas casas e abandonar o noso ambiente familiar porque estiveramos aburridos delas. Sempre hai unha causa (e nunca é pequena) que nos leva a poñer o mundo por monteira e procurar a liberdade, o pan ou o futuro para os nosos fillos, no outro lado da terra. Algúns non temos problema para falar delas. Outros, sen embargo, impóñense o silencio como penitencia. Se cadra teus pais están nesta. Pero tan lícita é unha postura coma a outra, porque os que máis sofren, podes crermos de veras, son eles...

... Sabes quen foi Curros Enríquez?

- Sí, un poeta que tamén era de Celanova.

- Pois Curros, o gran Curros, escribiu un tan fermoso como certoiro

poema que se titula "A emigración" e que di:

Cando nas noites de luar caladas
vía unha estrela polo ceo correr,
decía miña nai, cas maus dereitas:
"¡Dios te guíe con ben!"

Dende entón, cando vexo que un gallego
a terra deixa onde infelís naceu,
i achego busca noutras praias, digo:
"¡Guíete dios!", tamén.

Non o culpo, ¡coitado!, non o axo,
non pido pragas nin castigos pra el,
nin de que é dono de coller me esquezo
pra onde lle conviñer.

Que aquel que deixa o seu natal curruncho
e fóra dos seus eidos pon os pés,
cando troca o seguro polo incerto,
¡motivos ha de ter! (...)

- No sé cómo, ni cuándo, pero
no pararé hasta descubrir por qué no
quieren hablar de sus raíces. Y, sobre
todo, no descansaré hasta "regresar"
allí, porque si algo he aprendido es-
tos días en el Congreso es que, cuan-
do tengamos la oportunidad de via-
jar a Galicia aunque sea por prime-
ra vez, los hijos de los emigrantes no
viajamos, si no que regresamos, por-
que por más que tratemos de evitarlo,
de allí es de donde procedemos.

Naquel intre, Xosé Velo meteu a man
no peto e sacou unha medalliña de
prata que reproducía a imaxe dunha
virxe. Pousouna na delicada man de
Anisia e díxolle:

- Cando poidas viaxar a Celanova
e vaias cara Portela e Ansemil, an-
tes de saír da vila poderás ver dúas
pequenas igrexas que nada teñen
que ver co maxestoso mosteiro que
hai no centro da vila. Unha está ó pe-
da estrada. A outra, sobre o outeiro,



Cemiterio de San Verísimo.

presidindo o camposanto de San Ver-
rísimo. Alí é onde descansa toda a
memoria miña. O que tes na man é
unha medalla da Nosa Señora da En-
carnación, que está na primeira de-
las e que me entregou miña nai can-
do me liberou por primeira vez. Logo,
as circunstancias enterraríame, con
ela, en vida. Botei oito meses aga-
chado, coa súa única compañía, nun-
ha bodega a pouco máis de un qui-
lómetro de alí, na aldea de Moreiras.
Eu sei que non volverei. Pero ti si, que
es moi nova e has ter tempo de coñe-
cer a España democrática que a nós
nos foi roubada. Vexo que tes moi-
tas razóns para ir. Gárdaa, igual que
gardan teus pais o seu segredo e can-
do chegues a Celanova, pregunta no
San Verísimo pola campa de Lino Ve-
lo e pídelo ó cura que a deposite ne-
la. Dille que aquel que a portou creu
na humanidade, pero renegou do po-
der do home. Velaí tes outra razón
para ir a Portela, a Ansemil..., e ago-
ra tamén a Celanova.

Anisia non daba creto ó que lle es-
taba acontecendo, pero nun acto re-
flexo pechou a man con tal forza que
cando a volveu abrir case fixera san-
gue na palma.

O xantar continuou cos discursos de
despedida. Xosé Neira Vilas, que así
se chamaba o seu mozo e que por
mor da lectura do seu discurso non
se decatou da conversa, ofreceu un
brinde grandemente aplaudido pola
concorrenza, mesmo ó estilo do que
colocara na historia a Pondal, había
cen anos. Pero ela case non o escoi-
tou termendo con mimo daquela fer-
mosa medalliña e pensando no reto
vital que un descoñecido lle acaba
de colocar na palma da man, por ri-
ba da mesa.

Agora si que había ir a Portela e An-
semil. E..., ¡cómo non!, a Celanova.